

Spoleczność żydowska w Polsce w następstwie kampanii antysemitkiej lat 1967-1968. Doświadczenia biograficzne, przemiany tożsamości i dynamika środowiskowa

W latach 1967–1968, skrywana pod hasłem walki z syjonizmem, miała w Polsce miejsce kampania antysemitka, zorganizowana przez władze państwowe w celu rozładowania politycznych i społecznych napięć za pomocą strategii „kozła ofiarnego”. Jej kulminacja nastąpiła w marcu 1968 roku. Żydów – a także osoby, które nie miały tożsamości żydowskiej, ale zostały uznane za Żydów przez prześladowców – publicznie piętnowano, usuwano z szeregów partii, zwalniano z armii i innych miejsc pracy, skreślano z list studentów. Bezpośrednim skutkiem antysemitkiej nagonki była wymuszona emigracja około piętnastu tysięcy osób. Osoby te pozbawiono polskiego obywatelstwa. Ich doświadczenia zostały po części opowiedziane w literaturze dokumentu osobistego, filmach dokumentalnych, opracowaniach naukowych.

Co działo się z tymi, którzy zostali w Polsce? Jakie czynniki zdecydowały o pozostaniu w kraju? Czy w ogóle rozważali emigrację? Jakie były ich strategie przetrwania we wrogim otoczeniu, w czasie kampanii i po niej? Jak radzili sobie z utratą poczucia bezpieczeństwa, tym dotkliwszą, że doświadczaną w niecałe ćwierć wieku po Zagładzie? W jaki sposób wydarzenia marcowe wpłynęły na ich rodziny, związki, przyjaźnie i życie zawodowe? Jak radziły sobie rodziny, których część członków wyemigrowała, a część pozostała w Polsce? Jak życie „po marcu” kształtowało dynamikę socjalizacyjną i międzypokoleniową? Jak doświadczenie prześladowań wpłynęło na późniejszą identyfikację: czy wzmocniło się czy osłabiło poczucie przynależności do żydowskiej mniejszości w Polsce? Czy we współczesnym obrazie tamtych wydarzeń ich losy znajdują swoją reprezentację? Celem projektu jest odpowiedzieć na powyższe pytania. Interesuje nas zarówno specyfika indywidualnych biografii, jak i przemiany zinstytucjonalizowanego życia żydowskiego w Polsce (szkoły, gminy, świeckie ośrodki kulturalno-oświatowe, periodyki itd.). Podejmiemy się odpowiedzi na pytanie, jak, w perspektywie długofalowej, na tle pomarcowej dynamiki społeczno-politycznej, w zakresie indywidualnym i zbiorowym, zmieniało się życie żydowskie w Polsce.

Podstawą badań będą pogłębione wywiady z osobami, które doświadczyły antysemitckiego napiętnowania w tamtym okresie. Wywiady planujemy przeprowadzić w całej Polsce, nie tylko w dużych miastach. Rozmawiać będziemy także z emigrantami, których rodziny pozostały w kraju. Analizie poddamy również literaturę autobiograficzną, materiały archiwalne, artykuły w prasie pierwszego i drugiego obiegu oraz w prasie żydowskiej, filmy dokumentalne oraz współczesne upamiętnienia tamtych wydarzeń. Materiał i pytania badawcze wymagają podejścia interdyscyplinarnego. W tym celu powołaliśmy konsorcjum trzech instytucji, co pozwala nam zbudować zespół, w skład którego wchodzi ekspertki i eksperci z zakresu socjologii historycznej, badań pedagogicznych, politologii, kulturoznawstwa, literaturoznawstwa, badań nad antysemityzmem i judaistyki. We współpracy z badaczami z Czech, Niemiec i Rumunii porównamy kampanię antysemitkiej w Polsce (jej dynamikę i wpływ) z podobnymi wydarzeniami i procesami historycznymi w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej.